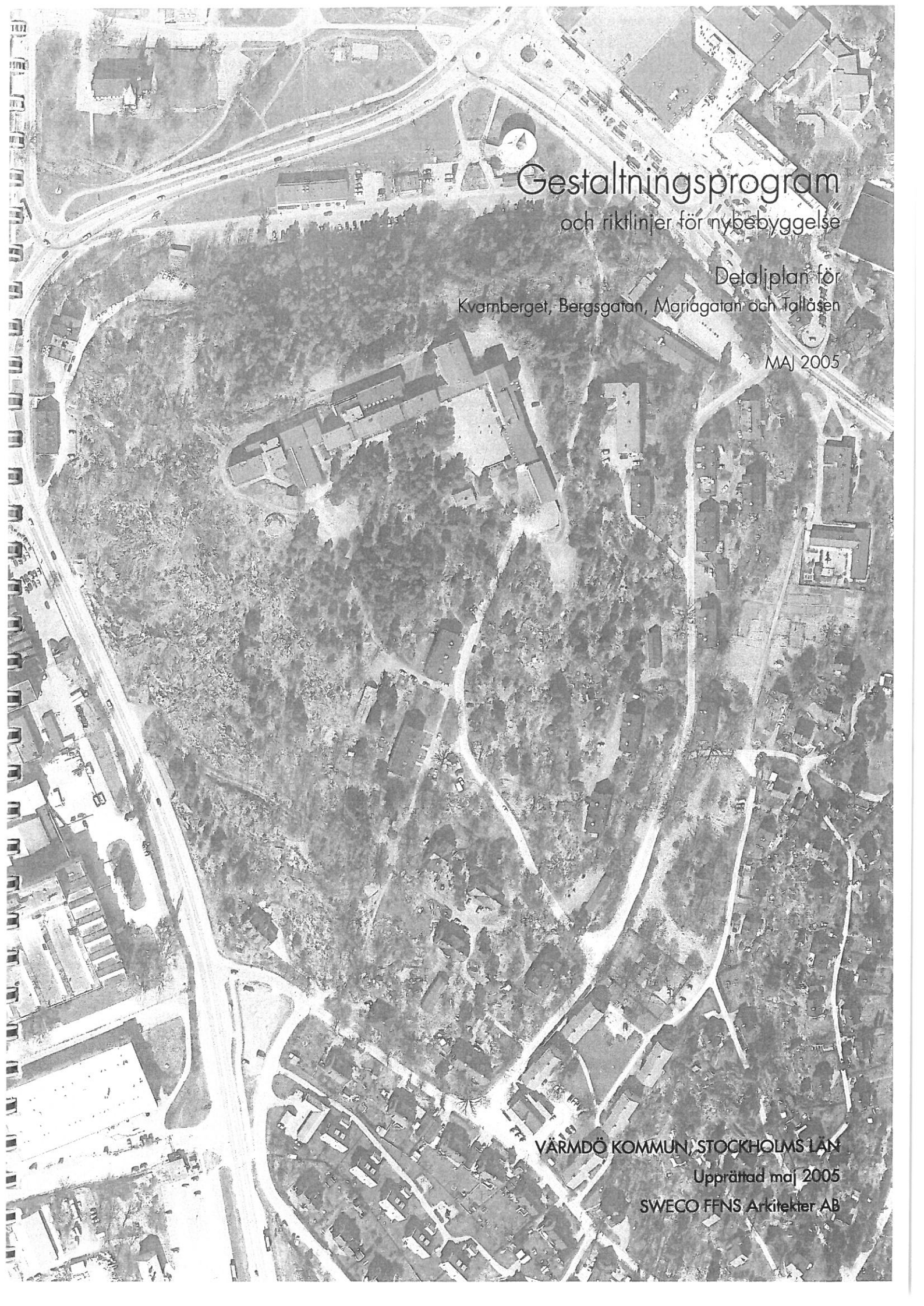

Gestaltningsprogram och riktlinjer för nybebyggelse

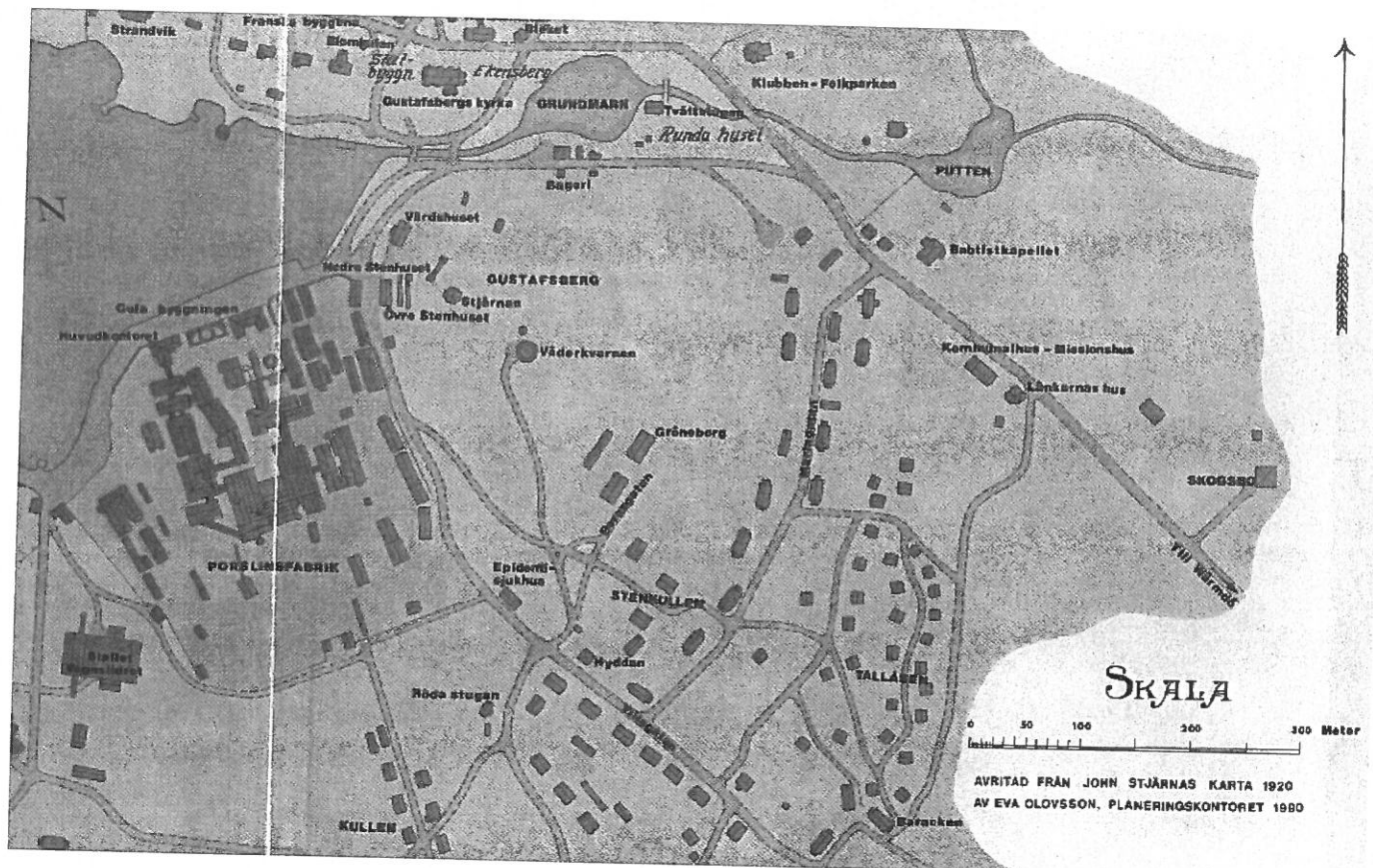
Detaljplan för
Kvarnberget, Bergsgatan, Mariagatan och Tallåsen

Maj 2005

VÄRMDÖ KOMMUN, STOCKHOLMS LÄN

Upprättad maj 2005

SWECO FFNS Arkitekter AB

Förord

Detta gestaltningsprogram tillhör planhandlingarna för detaljplan för området kring Kvarnberget, Mariagatan och Tallåsen avseende delar av Gustavsberg 1:7 och 2:1 m fl samt Ösby 7:7 och 1:39 m fl. Programmet utgör precisering av bestämmelser i den formella planen och skall vara vägledande vid bygglovgivning och fortsatt utbyggnad i området.

Ett gestaltningsprogram är ett dokument där riktlinjer för den estetiska utformningen formuleras och redovisas på ett samlat sätt. Programmet är en del av den samlade planerings- och projekteringsprocessen, och ett hjälpmedel vid bygglovgivning samt för den enskilda husägaren.

Kommunen kan inte göras ersättningsskyldig med anledning av vad som omfattas av detta gestaltningsprogram.

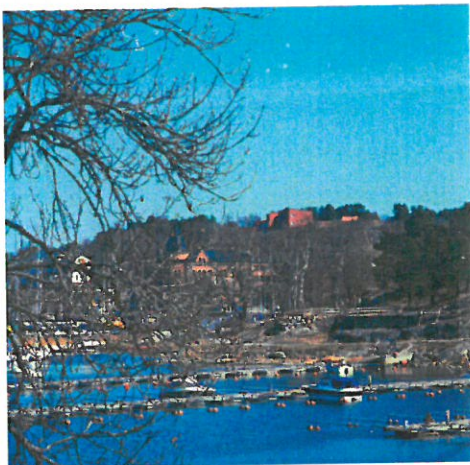
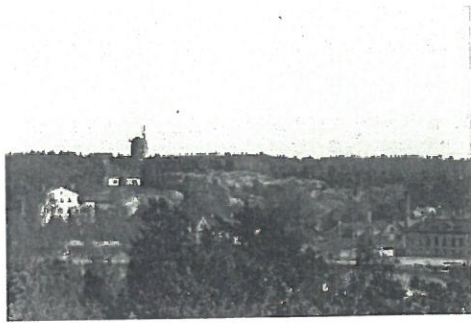
Gustavsberg maj 2005

Ingemar Eriksson
Planchef, Värmdö Kommun

Malin Lindqvist
Planarkitekt, Värmdö Kommun

Willy Hermansson
Ansvarig Arkitekt, SWECO FFNS

Charlotta Holm
Planeringsarkitekt, SWECO FFNS

Inledning

Planområdet ligger inom Gustavsbergs äldre bebyggelsekärna med bruksgator från 1880-talet till 1910-talet. Inom området finns även bostadshus i funktionalistisk stil från 1940-talet. Området tillhör den del av Gustavsberg som är förklarad vara av riksintresse för kulturmiljövården. Riksintresset, i den del det berör planområdet, består av bruksmiljön som har byggts upp runt porslinsfabriken. Bostadsmönstret är ovanligt väl bibehållet med årsringar från 1800-talet till nutid, där varje tid har avsatt sina bostadshus. Till skillnad från Gustavsbergs norra bruksgator, vars bostäder var avsedda för högavlönade, hade gatorna i söder där planområdet ligger en lägre social status med flerbostadshus innehållande små lägenheter. Ett undantag är villaområdet Tallåsen.

Generella riktlinjer

- Byggnader får ej förfalla.
- Tomter kring privatbostäder får inhägnas med klippt häck med en maximal höjd om 1,5 meter. Växtslag bör vara Hagtorn (*Crateagus intricata* alternativt *C. monygyyna*).
- Nya garage eller carport får ej uppföras på tomtmark med undantag av på plankartan angiven plats.
- Parkering får ske på tomtmark, utmed gata eller i garagelänga.
- Plank eller staket skall ej uppföras på tomtmark.
- Skärmtak över uteplats skall ej uppföras.
- Tilläggsisolering får endast utföras innifrån.
- Komplementbyggnader (inklusive friggebodar) bör ej uppföras. Om friggebodar uppförs bör dessa placeras i tomtgräns, på mindre synlig plats, och uppföras lika illustrationen på sidan 8 i detta gestaltningsprogram.
- Solitära träd, i synnerhet ek och tall utgör viktiga karaktärsinslag i områdets miljö och skall bevaras och skötas inom hela området.
- För fällning av träd med en dimension över 0,15 m 0,3 m från markplanet krävs marklov enligt detaljplanen för samtliga delar av planområdet.
- För schaktning, fyllning, sprängning och anläggandet av stödmurar vilka är högre än 0,5 m krävs marklov.
- För områden där exploatering tillåts gäller att träd och berghällar skall mätas in och avvägas, samt att byggnader och anläggningar placeras med hänsyn tagen till värdefulla träd och berghällar, i så stor utsträckning som möjligt.
- Gångväg till bostadsentré skall utgöras av grus alternativt grå granit eller marksten.

Bergsgatan (1882-83)

De två träkasernerna längs Bergsgatan, tidigare Gröneborg, uppfördes mellan 1882-1883. Fabriken blomstrade och behovet av bostäder för arbetskraften var stor. Husen beboddes inledningsvis av säsongsarbetare, 7-8 i varje rum, och kasernerna var beräknade för 24 matlag. De sanitära förhållandena var undermåliga.

Karaktäristik

Husen på gatans västra sida var från början rödmålade med träpanel men sedan 1900-talets början har de varit rappade i en gul nyans. Balkonger tillkom 1978. Vid denna renovering/sanering panelades förstukvistarna in. Interiört finns inget bevarat. Sammanslagning av lägenheter har genomförts. Sanering 1952 och upprustning 1978 har förändrat husens fasader avseende material, fönsteraxlarnas indelning, inpanelade förstukvistar (ej original). Entréer är placerade mot gata eller på husens gavlar. Trädgårdsodlingar förekom i närmiljön. Byggnaderna är en del av det större sammanhanget med Mariagatan och Stenkullen. Kasernerna utgör en kulturhistoriskt synnerligen värdefull bebyggelse enligt Förslag till Bevarandeplan för Gustavsberg från 1982.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

- Husen får inte rivas eller förvanskas exteriört.
- Vedbodlängan skall bevaras.

Föreskrifter för nybebyggelse

- Fasadmaterial skall vara puts, alternativt trä.
- Takmaterial skall utgöras av mörka takpannor.
- Fönsterproportioner skall vara stående, dvs höjden skall vara högre än bredden.
- Uthus skall uppföras med stående träpanel och pulpettak med formspråk lika den befintliga uthuslängan.
- Takkupor får uppföras i smäckra dimensioner, lika Mariagatshusens påbyggnader, efter prövning av miljö- och byggnadsnämnden.

Mariagatan (1891-99)

Mariagatan fick sitt namn efter brukspatron Wilhelm Odelbergs dotter Maria. Husen ritades av Magnus Isaeus och byggdes 1891-1899. Arkitekten inspirerades av en bruksegendom i Gästrikland när han ritade och husen hade ursprungligen 4 lägenheter om ett rum och kök i bottenvåningen och fyra spisrum på det övre planet. Där det i genomsnitt bor tre personer i dag bodde tretton då. Omgivande mark användes som frukt- och köksträdgårdar av de boende. Ursprungligen uppfördes tolv hus.

Karaktäristik

Husen är byggda med korsvirkesstomme och har fasader i gul spritputs med slätputsade omfattningar och knutar. Fönstren byttes 1974 då tvåluftsfönster ersatte perspektivfönster. Vid ombyggnad av vinden tillkom takkupor. Dessa smälter in i taklandskapet och är relativt smäckra. Balkonger över verandor tillkom vid samma ombyggnad. Takutsprången har kvar originaldetaljer med profilerade taktassar. Skorstenar, i gult chamottegel från bruket, är originellt placerade diagonalt över takåsen. Detta är en praktisk detalj för att kunna koppla så många rum som möjligt till samma murstock. Taktegelet är omväxlande en- eller tvåkupigt i mörkbruna nyanser. Husen utgör kulturhistoriskt synnerligen värdefull bebyggelse enligt Förslag till Bevarandeplan för Gustavsberg från 1982.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

- Husen får inte rivas eller förvanskas exteriört.
- Fönsterbågar skall utgöras av trä och målas lika ursprungliga Mariagatshus.
- Fasader skall avfärgas med ockrafärgad spritputs lika fasader på ursprungliga Mariagatshus.

Föreskrifter för nybebyggelse

- Fasader skall utföras med puts, företrädesvis spritputs. Mindre fasadpartier får utföras med stående träpanel, lika befintlig bebyggelse.
- Fönster skall utföras i trä med proportioner lika befintlig bebyggelse. Fönster skall omfattas med slätputspartier lika befintliga Mariagatshus.
- Takmaterial skall utgöras av mörka takpannor.
- Takkupor skall uppföras lika befintliga takkupor på de ursprungliga Mariagatshusen.
- Skorstenar skall vara av gult tegel.
- Socklar skall färgas mörkt grå/svarta.

Tallåsen (1911-21)

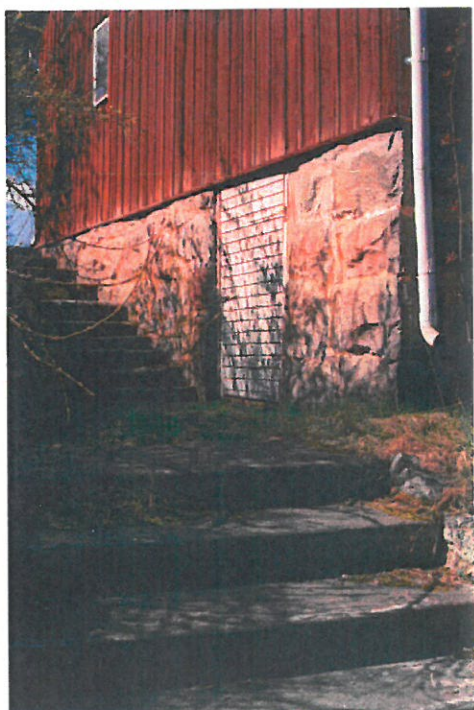
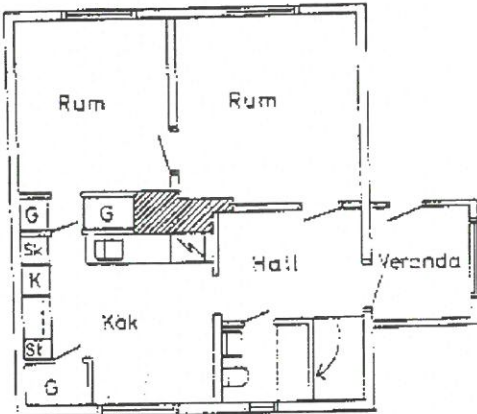
Området bebyggdes mellan 1911 och 1917 med 31 mindre villor i ett och ett halvt plan. Arkitekten är okänd. På Tallåsen kan man av de sling-

A photograph of a residential street. The road is paved with red bricks and runs straight towards the viewer. On the left side of the road, there is a dark wooden fence. To the right of the road, there is a grassy area with some trees and bushes. In the background, there are several houses and more trees. The sky is blue with some white clouds.

Vegetationen utgörs till stor del av naturligt förekommande tallar som är ett viktigt inslag i området.

Området utgör en viktig länk i Gustavsbergs brukshistoria och uppvisar en mängd bevarandevärda miljöer och byggnadsdetaljer. Detta innebär ett ansvar för såväl kommunen som de enskilda fastighetsägarna att

vårda och renovera sina fastigheter på ett varsamt och respektfullt sätt. Det är en stark rekommendation att avstå från rätten till en friggebod på den egna tomten liksom till skärmtak. Framförallt Tallåsens karaktär skulle starkt förändras och förvanskas. Se vidare planprogrammet.

För tillbyggnader finns förslag på planlösningar på nästa sida. I och med att husen är små och välproportionerliga är det mycket viktigt i varje enskilt fall samråda med bygglovhandläggare. De utbyggnadsförslag som presenteras tar hänsyn till den befintliga volymen och låter den vara läsbar. För mindre tillbyggnader är det en rekommendation att beakta befintliga farstukvistens formspråk, dimensioner och taklutning.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

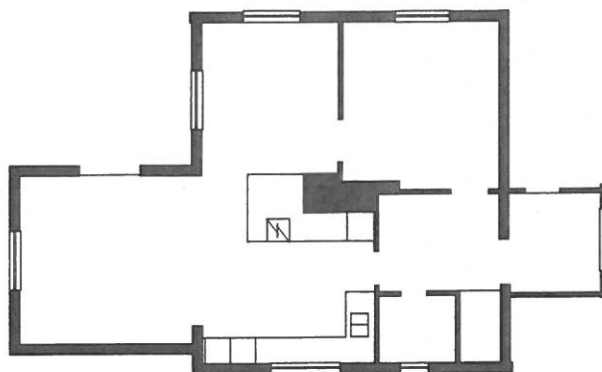
- Husen får inte rivas eller förvanskas exteriört.
- Husen skall färgas i kulör lika Falu rödfärg.
- Eventuella fönsterfoder ska ha en tunn dimension enligt foto överst till vänster.
- Mindre tillbyggnader tillåts med en maximal BOA (Bostadsarea) av 16 kvadratmeter. Tillbyggnad tillåts ske på husens tänkta baksida, dvs in mot tomt i hela området. Tillbyggnaden bör ha sadeltak med en taklutning lika de befintliga, ursprungliga taken (ca 35°). Tillbyggnad skall ansluta till befintligt formspråk. Tillkommande fönster bör centreras på nya väggpartier. Se illustrationer på sidan 9. (Skala 1:200)
- Fönster skall vara vitmålade och utföras enligt originalritning alternativt med ospröjsad tvåluft. Detaljlösningar skall följa befintliga lösningar. Burspråk får ej utföras. Fönster i sockeln skall vara gråmålade lika de befintliga originalen.
- Takkupor får ej byggas.
- De gula tegelskorstenarna skall bevaras i ursprungligt skick.
- Grunden i huggen granit får ej övermålas.
- Terrasser och murar skall företrädesvis utgöras av natursten med fogar i kalkbruk (cementbruk skadar muren).
- Altaner som skymmer husens stensocklar bör ej uppföras. Trappa får uppföras mot sockel. Denna bör anpassas efter sockelns material och karaktär. Vilplan under dörr bör ha max dimension 1,2 gånger 1,4 meter.
- Komplementbyggnader bör ej byggas. Se generella föreskrifter sidan 4.
- Garage får ej uppföras på tomtmark.
- Tallar på tomtmark bör ersättas efterhand.

Föreskrifter för nybebyggelse

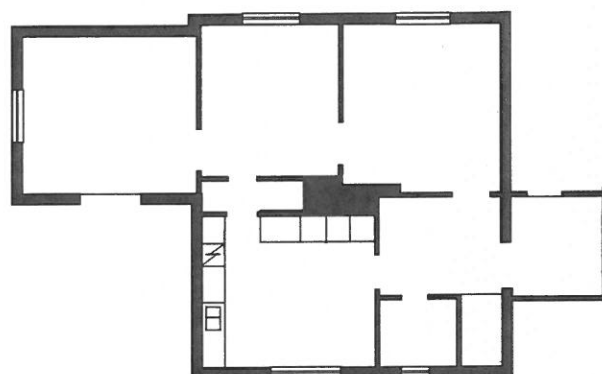
- Husen skall målas i kulör lika Falu rödfärg.
- Fönster skall vara vitmålade och utföras lika befintliga fönster i området. Detaljlösningar bör följa befintliga lösningar. Burspråk får ej utföras.
- Fönster bör utföras med tunna, vita foder. Knutbrädor skall vara vita eller i slampfärg i kulör lika Falu rödfärg.
- Hus utförs med stående träpanel.
- Taklutningen skall vara 35 grader.
- Takmaterial skall utgöras av bruna eller svarta takpannor.
- Sockelhöjd skall vara minst 0,5 meter eller högre.
- Skorsten bör uppföras i gult tegel.
- Takkupor får ej uppföras.
- Uteplats får anordnas på mark med trappa från bottenplan. Trappa skall utföras med vilplan under dörr max 1,2 gånger 1,4 meter.
- Komplementbyggnader bör om möjligt ej uppföras. Eventuella friggebodar bör ansluta i formspråk till övrig bebyggelse och ge karaktär av ut-huslänga vid förra sekelskiftet, se skiss sidan 8.
- Garage får ej uppföras på tomtmark.

Kvarnbergsskolan/Kvarnberget

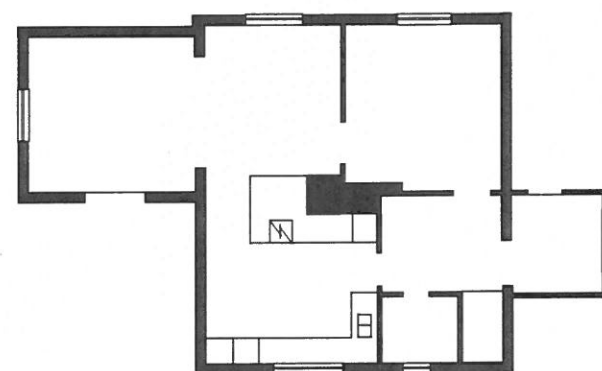
Kvarnbergsskolan är ritad av Olof Thunström och byggdes i etapper från 1950 till 1958. Skolan är fint terränginpassad med behagfull och nätt skala. På söderfasaden är ursprungsfönsterna utbytta till aluminiumprofiler. Orginalfönster finns kvar på skolans norrsida. Det är önskvärt

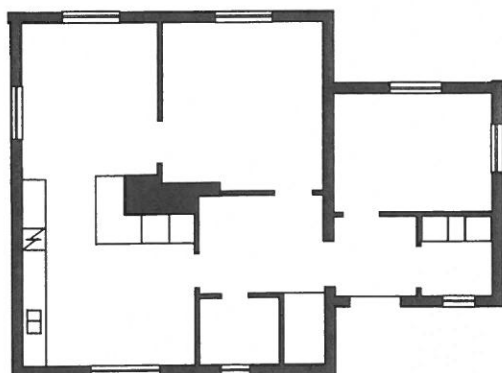
1: Tillbyggnadsförslag, Öppen planlösning

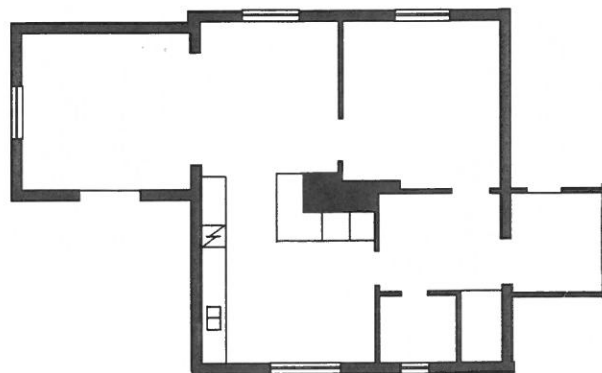
2: Tillbyggnadsförslag, Sovrumstillbyggnad

3: Tillbyggnadsförslag, Halvöppet, större vardagsrum

5: Tillbyggnadsförslag för hus med entré mot berget

4: Tillbyggnadsförslag, Alternativ köksuppställning

att vid framtida renovering återinsätta träfönster med originalspröjsning. Vaktmästarbostaden liknar husen vid Höjdagen, även de ritade av Thun-Olle, men i motsats till dessa trähus uppförd i samma fasadtegel som skolan.

Det har förekommit bebyggelse på Kvarnberget sedan brukets Kvarnen förlades hit under mitten av 1800-talet. Grundstenarna återfinns ännu på platsen. Kvar är en faluröd magasinbyggnad. Den tidigare mjölnarbostaden låg på bergsslutningen ner mot Farstaviken men är numera riven. Strax intill ligger en rund vattenreservoar från 1908 med vackert murade granitväggar som ofta förväxlas med kvarngrunden. Vattenreservoaren och resterna av kvarngrunden är intressanta samhällstekniska minnen.

Talldungarna på skolgården och kring skolan är viktiga karaktäristiska inslag i närmiljön.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

- Husen får inte rivas eller förvanskas exteriört.
- Tillbyggnader av Kvarnbergsskolans för verksamhetens behov får ske.
- Vaktmästarbostadens exteriör får ej förvanskas.
- Tillbyggnader av vaktmästarbostaden får ej ske.

Föreskrifter för ny bebyggelse

Skolan

- Tillbyggnader skall putsas i ljus puts eller uppföras i tegel likt befintliga hus.
- Tak skall täckas med svart takplåt.

Bruksgatehusen

- Husen skall putsas, huvudsakligen i ljusa i vit- och gråskalor.
- Tak skall täckas med mörkbruna takpannor, kulör i princip lika befintliga hus på Bergsgatan.
- Uthus skall vara målat i svart färg.

Villorna

- Fasader skall utföras i trä och puts. Putsade fasaddelar utförs huvudsakligen i ljusa vit- och gråskalor medan fasaddelar i trä avfärgas med mörka färger.
- Tak skall täckas med svart takplåt.
- Uthus skall målas i svart färg.

Övriga byggnader

Stenkullen (1912-14)

Mellan Villagatan och Bergsgatan uppfördes mellan 1912-14 tre arbetarbostäder i tegel. Redan från början fanns vatten och avlopp indraget.

Husen ligger fritt inplacerade, till skillnad från Bergsgatans tidigaste bebyggelse, utan avgränsningar mot omgivande gator och tomter. Berg går upp i dagen och bersåer och uteplatser ligger utspridda i kringmiljön. Vid nordvästslutningen finns en köksträdgård och söder om denna ett uthus.

Karaktäristik

Det gula chamotteteglet, av vilket husen är uppförda med, tillverkades på fabriken. Husen rymmer fem lägenheter, tre på bottenvåningen och två på övervåningen vilka samtliga har egen entré via en av de fem farstuvistarna. Farstuvistarna är inklädda med liggande eller stående fasspontpanel. Den ursprungliga trätrappan ersattes på femtiotalet av en betongtrappa. Vid detta tillfälle byttes också trappräcket i trä ut mot ett järnräcke. Bebyggelsen är kulturhistoriskt värdefull enligt Förslag till Bevarandeplan för Gustavsberg från 1982.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

- Husen får inte rivas eller förvanskas exteriört.
- Exteriören skall bevaras eller återställas till ursprungligt skick. Önskvärt är att igensatta fönster åter tas upp alternativt markeras tydligare som blindfönster, samt att fönstren förses med spröjs.
- Tomtinhägnad bör ej finnas.
- Interna vägar bör även fortsättningsvis vara belagda med grus.
- Uthuset skall bevaras.

Hyddan

Hyddan, ett kvadratisk trähus med pyramidformat tak var länge hemvist för religiösa organisationer, och är numera privatbostad. Huset, även kallat Fyrkanten eller Bläckhornet, byggdes redan 1873, då som bostadshus för porslinsarbetare som bodde i fyra spisrum. Huset är unikt i Gustavsberg. Tyvärr förenklades träfasaderna på 1990-talet, bort från den ursprungliga schweitzerstilen, men är fortfarande skyddsvärt.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

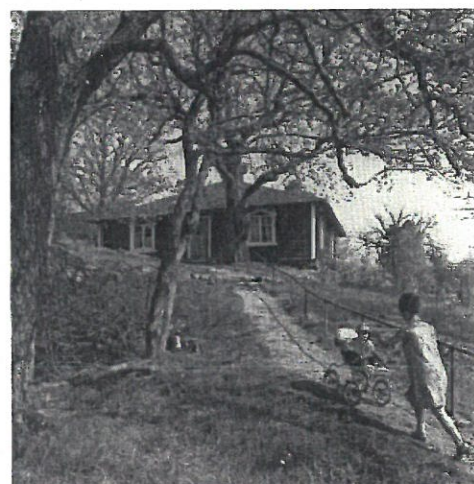
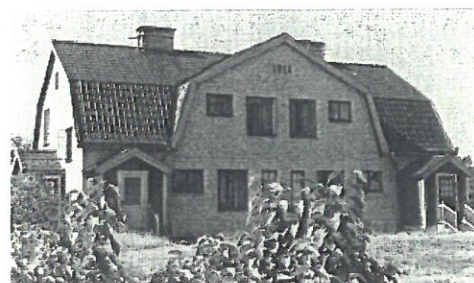
- Huset får inte rivas eller förvanskas exteriört.
- Exteriören skall bevaras eller återställas till ursprungligt skick.

Mariaplan

I planområdets sydvästra del vid Mariaplan ligger en grupp större hus i gult tegel från 1945-46, de första flerfamiljshusen KF lät bygga efter övertagandet av brukssamhället 1937. Husen i funktionalistisk stil är ritade av KF-arkitekten Olof Thunström.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

- Husen får inte rivas eller förvanskas exteriört.

- Exteriören skall bevaras eller återställas till ursprungligt skick.
- Fönsterbågar bör återställas i ursprungliga material och dimensioner.

Ungkarlshotellet

De intressanta huset på Mariagatan 13 från 1943 var ursprungligen ett så kallat bostadshotell för ogifta manliga anställda och ritades av Olof Thunström. I byggnadens formspråk kan man se hur funktionalismen hade utvecklats under kriget mot en mer realistisk inriktning med riktiga sadeltak, här tegelklätt och till och med valmat vid gavlarna. Anmärkningsvärda är de tjocka fulltegelmurarna med indragna fönster.

Föreskrifter för befintlig bebyggelse

- Ungkarlshotellet får inte rivas eller förvanskas exteriört.

Bebyggelse mot Skärgårdsvägen

På tomten för det gamla ungfläckshotellet, Ösby 1:312, medges byggrätt för en vinkelbyggnad mot Skärgårdsvägen för daghem, kontor och bostäder.

Föreskrifter för ny bebyggelse

- Fasader skall utföras med puts.
- Tak skall utföras i svart plåt.

